

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

Överklagande av hovrättsdom – mord m.m.

Klagande

Riksåklagaren
Box 5553
114 85 Stockholm

Motparter

MT

Ombud och offentlig försvarare: Advokaten JL

JT

Ombud och offentlig försvarare: Advokaten BW

Överklagade avgörandet

Hovrätten för Västra Sveriges dom den 21 september 2012 i mål B 3355-12

Yrkande

Jag yrkar att Högsta domstolen med ändring av hovrättens dom bestämmer påföljden för vardera MT och JT till fängelse på livstid, eller i vart fall till längre tidsbestämda straff än vad hovrätten bestämt.

Domarna i målet m.m.

Åtalet

MT och JT åtalades för mord i två fall och grovt rån, alternativt medhjälp därtill enligt följande gärningsbeskrivning.

MT och JT har den 19 oktober 2011 tillsammans och i samråd eller samförstånd berövat TA, 69 år, och IA, 71 år, livet på deras gård på Mjönäsvägen 12 i Långared, Alingsås kommun. TA har berövats livet genom upprepade slag med tillhygge mot huvudet med bland annat brott på skallbenet och hjärnskador som

följd. IA har berövats livet genom kvävning till följd av såväl tilltäppning av näsan och munnen som tryck mot halsen med bland annat brott på tungheten och struphuvudet som följd.

MT och JT har vid samma tillfälle tillsammans och i samråd eller samförstånd från TA och IA, med våld och hot som inneburet och framstått som trängande fara, olovligt med tillägnelseuppsåt tillgripit ett kassaskåp med innehåll, vilket inneburet skada.

Brottet är grovt då målsägandena tillfogats så svåra kroppsskador att de berövats livet samt att MT och JT på ett hänsynslöst sätt utnyttjat målsägandens skyddslösa och utsatta ställning genom att överfalla ett äldre par i deras hem.

I andra hand har MT och JT främjat annans brottslighet genom att biträda vid förberedelser, rekognosera i Långared från den 8 oktober 2011 fram till dagen för brotten och biträda vid brotten genom att vara behjälplig vid transport av medbrottslingar och rånbyte.

Utredningen

Makarna TA och IA drev ett lantbruk med mjölkkor på en gård i Mjönäs vid sjön Anten i närheten av den mindre orten Långared. På eftermiddagen den 19 oktober 2011 skulle några bekanta komma till gården och hämta TA eftersom man skulle åka till ett äldreboende och spela och sjunga för åldringarna. De bekanta körde in på gården men TA kom inte ut på utsatt tid som han brukade. Senare påträffades TA ihjälslagen, samt tejpad och bunden med buntband i ladugården. Ambulans och polis larmades. IA hittades död i sin säng iklädd nattlinne och även hon tejpad och bunden med buntband. Det visade sig att i vart fall ett kassaskåp och en attachéväska hade tillgripits från gården. Detta var upptakten till en omfattande brottsutredning. Det framkom att makarna A hyrde ut ett hus på gården till den polska familjen K, som de hade en god relation till.

På kvällen den 19 oktober 2011 sökte en kvinna som bor i närheten av makarna As gård kontakt med polisen och berättade att hon tidigare hade sett en bil i ett skogsområde ca 450 meter från gården samt att hon hade noterat registreringsnumret på en anteckningslapp hemma. Eftersom polishund fått upp ett spår som ledde från As gård till det aktuella skogsområdet blev området inledningsvis mycket intressant och det gjordes en undersökning av tekniker. Några meter från den plats vittnet sett bilen påträffade teknikerna ett påladdningskort för mobiltelefoni.

Bilen som vittnet sett stod registrerad på MT arbetsgivare och påladdningskortet hade använts för att ladda på ett mobiltelefonnummer tillhörande en polsk man som bodde i en lägenhet i Bergsjön, Göteborg. Utredningen kom att riktas mot aktuell lägenhet och de fem polska personer som bodde där, bl.a. MT och JT. Det visade sig att MT och JT lämnat Sverige

med färja till Polen kl. 14.00 morddagen, utan att informera varken sina arbetsgivare eller sina kamrater som de delade lägenhet med. Enligt vittnesuppgifter från personer i lägenheten hade MT och JT lämnat lägenheten mellan kl. 2-3 natten före mordet för att, enligt vad de själva uppgav, köpa cigaretter. Vidare framkom att MT var arbetskamrat med fadern i familjen K som bodde på As gård och att MT besökt sin arbetskamrat på gården en dryg månad innan mordet. Telefonlistor inhämtades på samtliga polska medborgare med anknytning till makarna A och lägenheten i Bergsjön.

Telefoninformationen visade att MT och JTs mobiltelefoner varit i Långaredsområdet under flera tillfällen den närmaste tiden före morddagen. Det framgick också att MT mobiltelefon hade kopplats upp mot en mast i området kl. 06.45 och 06.50 på morddagen.

Mot bakgrund av vad som framkommit bedömdes MT och JT på sannolika skäl misstänkta för brotten. De häktades i sin utevaro av Alingsås tingsrätt den 7 december 2011 och åklagare utfärdade en europeisk arresteringsorder. De misstänkta greps i Polen den 16 december 2011 och husrannsakan gjordes hemma hos MT i Polen. Vid husrannsakan hittades en väska i hans garage. Väskan innehöll bland annat en revolver och ett paket med samma ovanliga buntband som offren bundits med. Utredningen visade att JT hade disponerat en likadan väska under vistelsen i Sverige och JTs DNA (grad +4) säkrades även på bärremmen till väskan och på en påse som låg i väskan. Vidare hittades ett par skor i hallen till MT bostad. Skorna hade samma sulmönster som ett skoavtryck som säkrats på brottsplatsen. MTs personbil, som vittnet iakttagit i skogen tre dagar innan mordet, togs i beslag och teknisk undersökning utfördes. På en golvlucka i bagageutrymmet påträffades IAs DNA (grad +4).

I det nämnda skogsområdet vid gården, intill påladdningskortet, påträffades även tre avföringshögar som stärkte misstanken att de misstänkta befunnit sig i Långared under långa tidsperioder i syfte att rekognosera inför brotten. På ett torkpapper vid den ena avföringshögen anträffades MTs DNA (grad +2).

Utredningen visade att TA hade blivit angripen i ladugården, dit han gått för att utfordra och mjölka gårdens kor. TA hade dödats genom kraftigt våld mot huvudet med trubbigt tillhygge. Vidare visade utredningen att TA hade blivit angripen någon gång mellan ca. kl. 05.30 och kl. 06.00 den 19 oktober 2011 och att IA blev angripen efter sin make. Det förmodade mordvapnet som TA slagits i huvudet med hittades i samma rum som det stulna kassaskåpet hade funnits. Det var ett långt järnrör som bar TAs blod. Motivbilden för mordet som framkom i utredningen var rånmord.

IA hittades strypt och kvävd liggandes på mage i sin säng. Hennes händer var fastbundna med ett buntband på ryggen och hennes ansikte hade tejpat med kraftig tejp. Luftvägarna var blockerade av tejp och över ansiktet hade även

en kudde tejpats. Av allt att döma hade IA överraskats i sin säng innan hon gått upp på morgonen. Telefonen och dess fäste på väggen var nedriven och telefonkontakten under sängen var urdragen. Det kan därför antas att hon hade försökt larma innan eller under överfallet.

Tingsrättens dom

Tingsrätten fann det styrkt att MT och/eller JT dödat TA och IA. I frågan om vem som hade gjort vad och om deras uppsåt, fann tingsrätten att det saknades rimligt tvivel om att de tilltalade tillsammans och i samråd berövat TA och IA livet och att de hade gjort det med uppsåt. De dömdes således för mord.

Däremot fann tingsrätten att det inte med tillräcklig grad av säkerhet var bevisat att det hade tillgripits ett kassaskåp den 19 oktober 2011 och tingsrätten ogillade därför åtalet för grovt rån.

I påföljdsdelen konstaterade tingsrätten kort att då de tilltalade på ett mycket brutalt sätt dödat två personer, det saknades utrymme för att välja annan påföljd än fängelse på livstid. Vidare beslutades att de tilltalade skulle utvisas ur riket med förbud att återvända hit.

Hovrättens dom

MT och JT yrkade i hovrätten att de skulle frikännas. Åklagaren yrkade anslutningsvis att MT och JT skulle dömas även för grovt rån.

I skuldfrågan fann hovrätten det ställt utom allt rimligt tvivel att MT och JT var gärningsmännen och att utredningen inte gav något utrymme för några andra gärningsmän.

När det gällde frågan om gärningsmännens medverkan och uppsåt såvitt avsåg mordet på TA, menade hovrätten att det inte fanns någon klar vägledning i frågan om båda gärningsmännen varit inblandade i mordet. Hovrätten anförde att mycket talade för att båda gärningsmännen hade varit inne i ladugården men att detta inte var styrkt. Vidare menade hovrätten att det rådde osäkerhet om vad som hände och vem som gjorde vad. Det kunde, enligt hovrättens mening, inte uteslutas att situationen urartat så att det blev fråga om ett allvarligare brott än vad som var tänkt från början. Det var enligt hovrätten fullt möjligt att endast en av gärningsmännen, utan den andres medverkan, utdelat de dödande slagen. Vem denne i så fall var gick enligt hovrätten inte att utreda och rätten kom därför till slutsatsen att det inte var styrkt att båda gärningsmännen haft uppsåt att döda TA. Hovrätten frikände därför de tilltalade för såväl medgärningsmannaskap som medhjälp till mordet på TA.

Gällande mordet på IA såg däremot hovrätten annorlunda på gärningsmännens medverkan och uppsåt. När hon attackerades hade situationen redan urartat och enligt hovrätten var det genom de två skoavtrycken i IAs säng visat att två

personer varit uppe i sängen och att båda gärningsmännen deltagit i dödandet av henne. Trots att det inte var klarlagt vem som hade gjort vad, rådde det enligt hovrätten inget tvivel om att båda gärningsmännen varit inställda på att döda IA och de båda dömdes därför för mord i den delen.

Hovrätten fann, i motsats till tingsrätten, styrkt att kassaskåpet tillgreps i samband med att makarna A berövades livet. Eftersom tillgreppet av kassaskåpet emellertid bedömdes som en del i dödandet av IA ansågs rånbrottet konsumerat av mordet.

I påföljdsfrågan fann hovrätten, med hänvisning till NJA 2007 s. 194, att mordet på IA inte kunde räknas till de allvarligaste fallen av mord, utan att fängelsestraffet skulle tidsbestämmas. Hovrätten beaktade vid straffvärdesbedömningen att mordet hade utförts i vinningssyfte på en äldre, försvarslös person i hennes eget hem, att gärningsmännen varit i numerärt överläge samt att brottet utförts med grymhet och måste pågått så lång stund att IA inte kan ha undgått att känna dödsångest. Hovrätten bedömde straffvärdet till fängelse 15 år. Vidare fastställde hovrätten tingsrättens utvisningsbeslut.

Grunderna för min inställning

Straffmätning av mord

Alltsedan den 1 juli 2009 är straffet för mord enligt 3 kap. 1 § brottsbalken fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller på livstid. Av förarbetena till ändringen framgår bland annat följande (prop. 2008/09:118 s. 42 f.):

Syftet med den utvidgade straffskalan är att skapa utrymme för en mer nyanserad straffmätning av mord och en höjd straffnivå för de fall som inte föranleder fängelse på livstid. Straffet ska, med beaktande av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde, jfr 29 kap. 1 § första stycket. Vid bedömningen av straffvärdet ska, enligt andra stycket samma paragraf, beaktas bl.a. vad den tilltalade insett eller bort insett om gärningen samt de avsikter eller motiv han eller hon haft. Försvårande eller förmildrande omständigheter som avses i 29 kap. 2 och 3 §§ och som kan ha förelegat ska beaktas. Vidare ska hänsyn tas till övriga föreliggande omständigheter relevanta för straffmätningen. Domstolen ska göra en helhetsbedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet och också beakta att dessa kan föreligga i olika grad. Domstolen bör använda hela straffskalan vid straffmätningen. Omständigheter som bör tala i skärpande riktning är t.ex. att brottet har föregåtts av noggrann planering eller har präglats av särskild förslagenhet, brottet har syftat till att främja eller dölja annan brottslighet, gärningen har varit särskilt hänsynslös genom att den har medfört ett svårt lidande för brottsoffret, brottet har inneburit ett angrepp på någon i dennes tjänsteutövning eller brottet har begåtts med sådan avsikt som anges i 2 § lagen (2003:148) om straff för terroristbrott utan att straffansvar enligt det lagrummet föreligger. I

skärpande riktning bör även tala att brottet har riktat sig mot närstående, brottsoffret har befunnit sig i en skyddslös ställning eller brottet har förövats inför ögonen på närstående till offret, t.ex. offrets barn. Att återfall i brott kan beaktas framgår av 29 kap. 4 §. Om den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till allvarlig våldsbrottslighet eller tidigare har angripit brottsoffret bör det tala i skärpande riktning. I samma riktning ska beaktas om flera personer har mördats eller det annars är fråga om flerfaldig brottslighet. I mildrande riktning bör tala t.ex. att händelseförloppet har varit hastigt och den tilltalade har haft svårt att besinna sig eller brottet föregåtts av ett kraftigt provocerande beteende. I samma riktning bör tala att brottet har begåtts under påverkan av en psykisk störning eller den tilltalade av någon annan orsak har haft starkt nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande. Även andra omständigheter än de nu nämnda kan tala i skärpande eller mildrande riktning. Fängelse på livstid bör förbehållas de allvarligaste fallen, dvs. där det finns skäl att döma till ett svårare straff än fängelse i 18 år. Fängelse på livstid kan t.ex. väljas när domstolen skall bestämma ett gemensamt straff för flera mord eller ett mord och annan allvarlig brottslighet eller när den tilltalade tidigare har dömts för särskilt allvarlig brottslighet. I flertalet fall av mord bör ett tidsbestämt straff vara tillräckligt. I ju högre grad föreliggande omständigheter talar i skärpande riktning, desto högre grad i straffskalan för det tidsbestämda straffet bör domstolen bestämma straffet. Minimistraffet fängelse i tio år bör väljas i fall där omständigheterna anses vara förmildrande utan att gärningen är att bedöma som dråp.

Ytterligare en lagändring som har bäring på påföljden för allvarliga våldsbrott är den som trädde i kraft den 1 juli 2010, då ett tillägg i 29 kap. 1 § brottsbalken infördes. Tillägget innebär att domstolen vid straffvärdebedömningen ska beakta om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Tanken från lagstiftarens sida har varit att särskilt markera att det finns anledning att tillmäta allvarliga våldsbrott ett högre straffvärde än domstolarna hade gjort före reformen. I propositionen har lagstiftaren lämnat mycket konkreta anvisningar till domstolarna beträffande vilka straffskärpningar som lagstiftningen ska leda till (prop. 2009/10:147 s. 41 f).

Enligt Högsta domstolen är det klart att reformen syftar till en markerad höjning av straffnivåerna för allvarliga våldsbrott i en storleksordning som indikeras av i motiven angivna exempel (a. prop. s. 40 ff). Högsta domstolen uttalar att detta syfte bör respekteras vid rättstillämpningen inom ramen för vad som är förenligt med de genomförda lagändringarna (NJA 2011 s. 89 p. 8).

För bedömningen av straffvärdet är det också av betydelse om det föreligger sådana försvårande eller förmildrande omständigheter som ska beaktas enligt 29 kap. 2 och 3 §§ brottsbalken. Om rättstillämpningen ska bli enhetlig torde det dock vara nödvändigt att också bestämma var i straffskalan "normalfallet" finns (Jareborg/Zila, Straffrättens påföljdslära, 3 uppl. 2010, s. 124 f).

I de motiv som låg till grund för införandet av 29 kap. i brottsbalken uttalades i nu nämnda fråga bl.a. att enligt den straffmättningspraxis som tidigare tillämpats låg de flesta straff som utmätts relativt nära straffminimum medan den övre delen av skalan utnyttjades mera sällan. Vid vissa brott, t.ex. narkotikabrott, var emellertid spridningen över straffskalan större. Vidare uttalades att de nya straffmättningsreglerna inte var avsedda att medföra någon påtaglig förändring av denna praxis. Den övre delen av straffskalan skulle normalt inte avse mer ordinär brottslighet av det aktuella slaget utan för sådana exceptionella fall som i praktiken sällan inträffar. Det kunde emellertid inte uteslutas att de nya reglerna kunde ge upphov till en mer differentierad straffmättningspraxis än den som förekom tidigare. Det sågs dock inte som någon nackdel om detta skulle bli följderna (Prop. 1987/88:120 s. 78-79).

Vid mer frekventa brottstyper utvecklas i praxis ganska snart ett flertal ”standardfall” som ges en preliminär placering på straffskalan. På motsvarande sätt utvecklas en standardiserad praxis avseende vanliga försvårande och förmildrande omständigheter (Jareborg/Zila, s. 126).

Tillämpningen av straffskalor som innehåller fängelse på livstid är i huvudsak underkastad samma regler som gäller för tillämpningen andra typer av straffskalor. Detta innebär att utgångspunkten är att maximistraffet är tänkt att användas endast i undantagsfall, som sällan inträffar. Straffmätningen vid mord är också sådan att det utan vidare kan sägas att tidsbestämt fängelse har företräde framför livstidsstraff, varvid ett avgörande från Högsta domstolen (NJA 2007 s. 194) haft stor betydelse. I domen uttalar Högsta domstolen bl.a. att livstids fängelse ska förbehållas de allvarligaste fallen. Att Högsta domstolen i domskälen uppehåller sig vid den förlängning av anstaltsvistelsen som livstidsdömda har fått vidkännas sedan början av 1990-talet talar, enligt uttalanden i doktrinen (Borgeke, Att bestämma påföljd för brott, 2 uppl. 2012, s. 139), för att domen kommer att uppfattas så att tillämpningen av fängelse på livstid bör minska. I samma riktning talar enligt Borgeke det förhållandet att maximitiden för tidsbestämt fängelsestraff i de fall straffskalan innehåller även fängelse på livstid har höjts till arton år. I prop 2008/2009:118 uttalas också att ett tidsbestämt straff bör vara tillräckligt i flertalet fall av mord (prop. 2008/09 118 s. 43 och Borgeke, a.a. s. 139).

Min bedömning

Vid bedömningen av straffvärdet av mordet på IA måste utgångspunkten vara vad hovrätten har funnit utrett.

Hovrätten har till att börja med funnit att utredningen inte ger utrymme för någon alternativ gärningsman. Det finns enligt hovrätten stödande bevisning som klargör de väsentliga delarna av händelseförloppet och positivt knyter MT och JT till gärningarna. Hovrätten ansåg därför i likhet med tingsrätten att det är ställt utom rimligt tvivel att MT och JT är gärningsmännen.

När det gällde frågan om gärningsmännens medverkan och uppsåt såvitt avsåg mordet på TA, menade hovrätten att det inte fanns någon klar vägledning i frågan om båda gärningsmännen varit inblandade i mordet. Hovrätten anförde att mycket talade för att båda gärningsmännen hade varit inne i ladugården men att detta inte var styrkt. Vidare menade hovrätten att det rådde osäkerhet om vad som hände och vem som gjorde vad. Det kunde, enligt hovrättens mening, inte uteslutas att situationen urartat så att det blev frågan om ett allvarigare brott än vad som var tänkt från början. Det var enligt hovrätten fullt möjligt att endast en av gärningsmännen, utan den andres medverkan, utdelat de dödande slagen. Vem denne i så fall var gick enligt hovrätten inte att utreda och rätten kom därför till slutsatsen att det inte var styrkt att båda gärningsmännen haft uppsåt att döda TA. Hovrätten frikände därför de tilltalade för såväl medgärningsmannaskap som medhjälp till mordet på TA.

Vad gällde IA var enligt hovrätten förhållandena dock annorlunda. När hon attackerades hade situationen redan urartat genom att TA hade dödats. Om den ursprungliga brottsplanen enbart bestod i att ta kassaskåpet hade den gått om intet. Genom de två skoavtryck som säkrades på underlakanet var det visat att två personer varit uppe i sängen. IA hade dödats genom kvävning till följd av tilltäppning av näsa och mun samt tryck mot halsen. Vid angreppet hade man inte nöjt sig inte med att strypa henne och tejpa över andningsvägarna. Det hade dessutom tryckts fast en kudde mot IAs ansikte som sedan fästes med tejp. Det var enligt hovrätten fråga om ett grymt och hänsynslöst agerande.

Oavsett vem det var som tillfogade IA de skador som orsakade döden visade enligt hovrätten skoavtrycken att både MT och JT deltagit i brottets utförande. Mot bakgrund av vad som tidigare hade inträffat i ladugården kunde den från början möjligen begränsade brottsplanen inte längre ha utgjort någon spärr för någon av dem att utöva det våld mot IA som de måste ha förstätt skulle få en dödlig utgång. Även om det inte var klarlagt vem som gjorde vad fanns det enligt hovrätten inte utrymme för något tvivel om att båda två varit inställda på att döda henne (jfr rättsfallet NJA 1992 s. 474). Såväl MT som JT skulle därför dömas för att ha berövat IA livet i enlighet med åklagarnas gärningsbeskrivning. Brottet kunde inte anses som mindre grovt. De skulle alltså dömas för mord.

När det slutligen gällde tillgreppet av kassaskåpet hade åklagaren yrkat ansvar för grovt rån. De olika gärningarna begicks vid samma tillfälle. Även om avsikten i det inledande skedet varit att ta kassaskåpet måste tillgreppet av det ses som en del i det uppsåtliga dödandet av IA, vilket innebar att tillgreppsbrottet konsumerades av mordet. Hovrätten fann att straffvärdet för brottet var fängelse i 15 år.

Enligt min uppfattning är straffvärdet för mordet på IA dock väsentligt mycket högre än vad hovrätten kommit fram till, vilket jag kommer att redogöra närmare för nedan.

Innan dess vill jag dock återkomma till vad som sagts ovan, nämligen om man vid bedömningen av straffvärdet i ett enskilt fall först bör bestämma ”startpunktens” belägenhet. dvs. var i straffskalan ”normalfallet” av brottet ska finnas. Med normalfallet måste i detta sammanhang avses ett tänkt fall av mord där det vare sig finns förmildrande eller försvårande omständigheter.

Straffnivåutredningen, vars betänkande låg till grund för ändringen av 29 kap. 1 § brottsbalken, har i sitt slutbetänkande Straff i proportion till brottets allvar (SOU 2008:85 s. 280) uttalat att det teoretiskt sett vore möjligt att föreskriva att utgångspunkten för straffvärdebedömningen ska vara straffskalans mitt och att straffvärdet sedan ska bestämmas med tillämpning av vad som föreskrivs i 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken samt med beaktande av sådana försvårande och förmildrande omständigheter som anges i 29 kap. 2 och 3 §§ brottsbalken. Enligt utredningen finns det dock flera svårigheter med en sådan lösning, bl.a. att det skulle kunna uppstå stora tröskeeffekter vid övergången från straffskalan för normalbrottet till straffskalan för grovt brott. Dessutom att en sådan reglering skulle leda till en straffskärpning som är betydligt mer omfattande än vad utredningen angett som riktlinje. Genom det föreslagna tillägget i 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken klargjordes dock att det vid straffvärdebedömningen särskilt ska beaktas om brottet riktar sig mot någons liv, hälsa eller trygghet till person. Detta innebär att straffvärdet för sådan brottslighet ska bedömas högre än idag. Samtidigt bör eftersträvas att en differentierad bedömning sker, så att såväl försvårande som förmildrande omständigheter får ett reellt genomslag vid straffvärdebedömningen. I praktiken torde detta leda till att minimistraflet för grov misshandel och andra brott som innebär ett allvarligt angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person används i mindre utsträckning än vad som är fallet idag och att de straff som döms ut för sådana brott istället fördelar sig bättre över den tillämpliga straffskalan.

När det gäller bestämmandet av straffvärdet för mord kan det inte heller ha varit lagstiftarens avsikt att minimistraflet, dvs. tio års fängelse eller strax däröver, ska utgöra utgångspunkten. Jag vill i detta sammanhang särskilt peka på att det i förarbetena uttalas att ”minimistraflet fängelse i tio år bör väljas i fall där omständigheterna anses vara förmildrande utan att gärningen är att bedöma som dråp” (prop. 2008/09:118 s. 43). Om rättstillämpningen ska bli enhetlig måste det, som Straffnivåutredningen också anför, i det konkreta fallet finnas ett reellt utrymme att beakta såväl förmildrande som försvårande omständigheter vid straffvärdebedömningen. Detta innebär i sin tur att utgångspunkten vid bestämmande av straffvärdet för mord enligt min uppfattning bör ligga högre än fängelse tio år.

I fråga om vad som i så fall bör vara utgångspunkten kan det vara av intresse att studera den praxis som har utbildats när det gäller hur lång tid i anstalt som ett livstidsstraff i allmänhet leder till vid tillämpning av lagen (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid. Högsta domstolen har i rättsfallen NJA 2008 s. 579 I-III angett att, om hänsyn endast behöver tas till de omständigheter som har legat till grund för straffmätningen, omvandling normalt bör ske till arton eller 21 år eller, om omständigheterna vid brottet var särskilt försvårande, 24 år. Högsta domstolen pekade även på att viss vägledning rörande fängelsestraffets längd vid omvandling kan sökas i bestämmelserna i 26 kap. 2 och 3 §§ brottsbalken om förhöjt straffmaximum vid flerfaldig brottslighet och vid vissa allvarliga återfallssituationer. Enligt uttalanden i doktrinen är det troligt att Högsta domstolens praxis kommer att leda till att många livstidsdömda kommer att få sina straff omvandlade till fängelse på tider från och med arton till och med 24 år, med en viss tyngdpunkt på 21 år (Borgeke, Att bestämma påföljd för brott, 2 uppl. 2012 s. 79).

Ovan torde alltså innebära att ett livstidsstraff i normalfallet leder till fängelse 21 år, vilket ligger mitt på en tänkt straffskala i intervallet arton till 24 år. För att straffvärdebedömningarna ska bli enhetliga och för att domstolarna i realiteten ska kunna beakta såväl förmildrande som försvårande omständigheter vid bestämmande av straffvärdet bör enligt min uppfattning ett liknande synsätt tillämpas även vid tidsbestämda straff för mord i intervallet tio till arton år. Detta torde i så fall innebära att straffvärdet för mord i avsaknad av såväl försvårande som förmildrande omständigheter bör uppgå till fängelse i fjorton år. En sådan utgångspunkt ligger också i linje med att mord i sig alltid innebär ett allvarligt angrepp på någons liv, vilket ska beaktas enligt 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken, samt att hela straffskalan bör användas vid straffmätningen (prop. 2008/09: 118 s. 43).

När det gäller bedömningen av straffvärdet av mordet på IA vill jag först framhålla att det inte finns några som helst förmildrande omständigheter. Jag vill peka på följande försvårande omständigheter.

MT och JT har före brottet rekognoserat under drygt en veckas tid. Utredningen visar att de haft kunskaper om gårdens rutiner och att det funnits ett kassaskåp på gården. Mycket talar för att de vid i vart fall en eller två tillfällen övernattat i närheten av gården i samband med rekognosering. De har haft med sig hjälpmedel i form av i vart fall ett bräckjärn, kraftig tejp och kraftiga buntband. De har burit handskar för att undvika att lämna spår efter sig. De har i förväg bokat färjebiljetter för att kunna lämna landet efter brottet, vilket de gjort samma dag efter gärningen. Brottet har varit svårupplarat. Gärningsmännen hade inte lämnat några spår som band dem till brottsplatsen. Det samlade intrycket av brottet är att gärningsmännen förberett sig och planlagt noga innan de genomförde brottet. De har varit försiktiga och ingen i

grannskapet eller den polska familjen, som bodde i ett hus på gården, har märkt något av rånmorden.

Mordet har begåtts som ett led i att komma åt kassaskåpet på gården och därmed i vinningssyfte. Mordet på IA är begånget för att främja och dölja rånbrottsligheten. Eftersom telefonen varit nedriven från väggen intill sängen där IA påträffades, samt att telefonkontakten var urdragen under sängen, kan man anta att IA försökt att larma i samband med rånöverfallet. Det finns således omständigheter som tyder på att mordet begåtts för att dölja och undkomma rånbrottsligheten. Eftersom IA en månad tidigare träffat MT vid dennes besök på gården, kan hon ha känt igen honom och syftet med mordet ha varit att röja henne ur vägen för att undkomma att misstankar skulle komma att riktas mot MT och hans kamrat.

MT och JT var i numerärt överläge mot IA och hade stor fysisk överlägsenhet i förhållande till henne. Det har inte framkommit något som tyder på att de har psykiska störningar som har betydelse för bedömningen av gärningen. De är vuxna och har uppnått full mognad. Rånet mot makarna A kan bedömas ha tagit fyrtiofem till sjuttiofem minuter att genomföra från det att TA överfölls till dess gärningsmännen lämnade gården med kassaskåpet. MT och JT har således haft god tid att besinna sig och avbryta gärningen. IA dödades efter maken TA och således i den senare delen av händelseförloppet på gården.

IA var 71 år gammal och hade på grund av sin ålder nedsatt förmåga att försvara sig mot angrepp. Gärningsmännen har också oskadliggjort IA genom att bakbinda hennes armar. Mordet begicks i hennes hem i sovrummet. Makarna A bodde lantligt och var därmed mer oskyddade för att bli utsatta för rånbrott.

När IA angreps hade i vart fall någon av MT eller JT dessförinnan angräpits och dödat hennes man. De hade vidare olovligen berett sig tillträde till deras hem. IA angreps i sin säng och händelseförloppet kan inte ha varit helt kortvarigt. IA har strypts och hennes andningsvägar har täppts till genom att flera lager av tejp har virats runt ansiktet. Därefter har en kudde tejpats fast över ansiktet. Vidare har IAs armar låsts på ryggen med ett kraftigt buntband. Strypning är ett sätt att döda där gärningsman och offer har närkontakt vilket är ägnat att öka offrets obehagskänsla och lidande. Enligt ett utlåtande av överläkaren Adam Berkowicz, som inhämtats efter hovrättens dom, är i jämförelse med annat våld kvävning ytterst smärtsamt och dödsångesten fasansfull. IA har med all säkerhet försökt kämpa för sitt liv och känt kraftig dödsångest under hela händelseförloppet. Dödandet har sammantaget präglats av stor grymhet.

Sammanfattningsvis föreligger alltså en rad försvårande omständigheter som var och en bör beaktas i skärpande riktning. Några förmildrande omständigheter föreligger inte. Straffvärdet för mordet på IA bör därför

bedömas som väsentligt högre än vad hovrätten kommit fram till. Med hänsyn till omständigheterna bör brottet enligt min uppfattning kunna räknas till de allvarligaste fallen av mord och straffvärdet därmed motsvara fängelse på livstid. I vart fall bör med hänsyn till den utgångspunkt som bör gälla vid bestämmande av ett tidsbestämt fängelsestraff för mord, straffet bestämmas till fängelse arton år.

Det ska också anmärkas att JT har dömts för ett allvarligt rån i Polen till fängelse i fem år samt förlust av medborgerliga rättigheter i tre år.

Prövningstillstånd

Av 54 kap. 10 § rättegångsbalken följer att prövningstillstånd får meddelas endast om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens) eller om det finns synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag (extraordinär dispens).

För prejudikatdispens krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen får generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar.

Högsta domstolen har senast i rättsfallet NJA 2007 s. 194 uttalat sig om påföljden för mord. Vid tidpunkten för det rättsfallet hade dock inte de lagrändringar trätt ikraft som innebär *dels* att påföljden för mord från och med den 1 juli 2009 är fängelse i lägst tio och högst arton år eller på livstid *dels* att det enligt 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken vid straffvärdebedömningen från och med den 1 juli 2010 särskilt ska beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person.

Utvecklingscentrum Göteborg, som inom Åklagarmyndigheten ansvarar för bl.a. analys och uppföljning av våldsbrott, har i rättspromemorian Påföljd för mord – en sammanställning av domar meddelade efter den 1 juli 2009 (RättsPM 2011:6) gått igenom och analyserat 81 domar avseende 46 mord. I promemorian, i vilka domar meddelade t.o.m. den 23 juni 2011 har beaktats, anförs bl.a. följande (s. 5 f).

Sammanfattningsvis kan ändå sägas att lagstiftarens intentioner med förändring av mordparagrafen har infriats genom att tingsrätt och hovrätt mätt ut fängelsestraff som till synes relativt väl svarar mot hur allvarligt brottet är i det enskilda fallet och att underrätterna de facto använt hela den nu gällande straffskalan. Dock kan det skönjas en viss försiktighet att utdöma fängelse på livstid. Även om domstolarna vid straffmätningen beaktat försvarande och förmildrande omständigheter är praxis inte helt klar och entydig. En annan iakttagelse bland de inhämtade domarna är om det ska vara någon skillnad i det uppsåt som gärningsmannen haft. I två av de

refererade domarna kan noteras att domstolarna, vid bestämmande av straffvärdet, argumenterat utifrån vilken uppsåtsform som förelegat och menat att det i ett fall rent allmänt måste föreligga skillnader mellan olika uppsåtsformer vad gäller klandervärdeheten.”

Det kan i och för sig inte råda någon tvekan om att livstidsstraffet ska förbehållas de allvarligaste fallen (NJA 2007 s. 194 och prop. 2008/09:118 s. 28). Någon mer konkret vägledning om var i straffskalan utgångspunkten bör ligga och hur olika försvårande omständigheter bör vägas in vid bestämmande av straffvärdet för mord kan dock inte utläsas av praxis och förarbeten. Det är därför min uppfattning att det finns behov av ett vägledande uttalande från Högsta domstolen avseende bl.a. dessa frågor. När det gäller straffvärdebedömningen av mordet på IA finns som jag angett ovan endast försvårande omständigheter och inte några som helst förmildrande. Enligt min uppfattning är förevarande mål därför ett lämpligt mål för Högsta domstolens prövning i dessa avseenden.

Bevisning

Preliminärt åberopas den bevisning som i hovrätten åberopades till styrkande av hur IA dödats. Därutöver ges nu in och åberopas ett sakkunnigutlåtande av överläkaren Adam Berkowicz daterat den 5 oktober 2012 bl.a. till styrkande av att i jämförelse med annan typ av våld kvävning är ytterst smärtsam och att dödsångesten är fasansfull (utlåtandet har idag tillställts försvararna i målet).

Jag ber dock att få återkomma med slutlig bevisuppgift för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd.

Anders Perklev

My Hedström

Kopia till:

Utvecklingscentrum Göteborg
Åklagarkammaren i Borås (AM-173783-11)
Kammaråklagaren Daniel Larson